

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-н Живка Стефанова Колева-Златева – катедра „Обща лингвистика и старобългаристика“, Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ в област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология, научна специалност „Общо и сравнително езиковедие (Унгарски и български език)“

Автор: Едина Жолчак-Димитрова

Тема: „Типология на грешките в междинния унгарски език на носители на български език“

Научен ръководител: доц. д-р Ина Георгиева Вишеградска

Член съм на научното жури за защита на дисертационния труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ на Едина Жолчак-Димитрова, докторантка на самостоятелна подготовка по област на висшето образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1 Филология, научна специалност „Общо и сравнително езиковедие (Унгарски и български език)“, въз основа на заповед на Ректора на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ № РД 38-427/23.09.2020 г.

1. Общо описание на представените материали

Представеният от Едина Жолчак-Димитрова комплект материали е в съответствие с чл. 67 (5) от Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и включва следните документи: автобиография, удостоверение за признаване на диплома за висше образование от чуждестранен университет за придобита степен магистър по специалност „Унгарски език и литература“, удостоверение за признаване на диплома за висше образование от чуждестранен университет за придобита степен магистър по специалност „Педагогика на обучението по унгарски език като чужд“, дисертационен труд, автореферат на български език, автореферат на български език, копия на отпечатани или приети за печат научни трудове, декларация за авторство, справка за съответствие с националните минимални изисквания за образователната и научна степен „доктор“ за професионално направление 2.1 Филология.

Едина Жолчак-Димитрова е представила копия на 3 статии по темата на дисертацията, публикувани в издания, включени в Националния референтен списък на съвременни български научни издания с научно рецензиране. Следователно докторантката отговаря на минималните национални изисквания за придобиване на образователната и научна степен „доктор“, като получава необходимите 80 точки (50 т. за дисертационния труд и 30 т. за излезлите от печат научните публикации по темата на дисертацията).

2. Кратки биографични данни за докторантката

През 2000 г. Едина Жолчак придобива магистърска степен по специалността „Унгарски език и литература“ от Университета „Лоранд Йотвьош“ в Будапеща, Унгария. Една година по-късно придобива магистърска степен и по специалността „Унгарски като чужд език“ от същия университет. Започва академичната си кариера като преподавателка по унгарски език като чужд в Университета в Печ, Унгария, през 2008 г., където работи до 2011 г. От 2011 г. до 2013 г. е лектор по унгарски език във Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“. От 2013 г. до 2015 г. продължава работата си като лектор в Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“. От 2016 г. до днес е асистент по унгарски език в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Считано от 15.01.2019 г. е зачислена в докторантура на самостоятелна подготовка към катедра „Класическа филология“ на ФКНФ, СУ „Св. Климент Охридски“.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи на дисертацията

Дисертацията има теоретична и практико-приложна стойност. Посветена е на актуален и малко изследван въпрос на съвременната приложна лингвистика – усвояването на унгарския език като втори (чужд) от носители на българския като първи език. Приложен е адекватен научно-изследователски инструментариум. Извършен е детайлен и задълбочен анализ на обемен корпус от грешки, регистрирани в междинния унгарски език на носители на българския език, при съобразяване с типологическите различия между двата езика. По този начин се задават практико-приложни параметри за постигане на по-висока ефективност на обучението по унгарски език като втори на носителите на българския език чрез методическо усъвършенстване на това обучение и разработване на подходящи учебни материали. Постиганите практически цели напълно основателно са осмислени в тяхната обусловеност от теоретичните знания за сходствата и различията между езиците, които контактуват в семантичната памет на обучавания. Резултатите от този контакт, или по-скоро трансфер от българския към унгарския език, се проявяват в допусканите грешките.

Формулираните конкретни задачи, включващи (1) обосновка на целесъобразността на прилагане на избрания изследователски метод (метода на контрастивния анализа на грешките) в контекста на състоянието на познанието за езикоусвояването, (2) разкриване на специфичните типологически особености на унгарския език, които могат да представляват трудност за носителите на българския език, (3) детайлен анализ и систематизиране на събрания корпус от грешки, (4) обясняване на техните причини, са адекватно зададени и служат за постигане на поставените практико-приложни цели.

4. Познаване на проблема

Докторантката много добре се ориентира в изследваната научна проблематика – и по отношение на езикоусвояването и прилаганата изследователска методология в тази област на знанието, и по отношение на съществуващите съпоставителни изследвания на унгарския и българския език. Дисертационното изследване се основава на богата научна литература,

включваща 188 заглавия, която авторката творчески осмисля. Критично са коментирани широк кръг мнения на учени, при което ясно е изразена и позицията на дисертантката. Тя е убедена например, че съпоставителното изследване на езиците, взето само за себе си, не е в състояние да предскаже всички затруднения на изучаващите даден език и че само ако то бъде съпроводено с анализ на грешките, могат да бъдат дадени предписания за ефективността на обучението, защото така ще бъде видяна степента на обусловеност на грешките от типологическите различия на езиците.

5. Методика на изследването

По отношение на методиката на изследването ще отбележа, че контрастивният анализ на грешките, разработен от унгарския езиковед Ласло Будаи, избран от авторката като водещ метод на дисертационния труд, позволява постигането на поставените цели и получаването на адекватни отговори на решаваните задачи. Едина Жолчак убедително аргументира целесъобразността на неговото прилагане. Авторката подчертава, че това е метод, който подпомага оптимизирането на входните данни в процеса на чуждоезиковото обучение, като показва не само какво и как трябва да се преподава, но също и какво не е необходимо да се преподава, защото то вече е усвоено чрез първия език. От представената аргументация се вижда, че тя се прави от изследовател практик, който е апробирал в преподавателската си работа всички страни и целесъобразността на прилагане на метода.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Дисертацията притежава много добре балансирана структура. Тя съдържа увод, три глави, част с обобщени изводи и заключение. Характерът и съдържанието на главите логично са определени от целите на дисертационния труд и прилаганата методология. Така в първата глава е представена теоретико-методологичната база на изследването. Във втората са изтъкнати специфичните особености на унгарския език с оглед на преподаването му на носители на българския език и това са особености на езика, разкрити на базата на контрастивния анализ. В третата глава е представен анализ на грешките, допускани от носители на българския език, усвояващи унгарския като втори език. Изводите са обобщени в заключителната част.

В **увода** както следва са коментирани обектът, предметът, целите, методологията на изследването, неговата структура. Отбелязано е, че обект на изследване са „грешките, които са причинени от влиянието на първия (български) език върху втория език (унгарски)“, че основен метод на изследването е контрастивният анализ на грешките, който комбинира контрастивния анализ с анализа на грешките. Посочено е, че целите на изследването са две – (1) анализът на грешките в междинния унгарски език на усвояващи го носители на българския език, осмислени с оглед на типологическите различия между двата езика, и на тази основа – (2) осигуряване на теоретични основи на обучението по унгарски език на носители на българския език, приложими при разработването на учебни материали.

В **първа глава** са разгледани постиженията на приложната лингвистика в областта на преподаването на втори език. Представени са традиционно прилаганите изследователски

методи, осигуряващи изготвянето на теоретичните рамки на конкретното чуждоезиковото обучение – контрастивният анализ на езиците и анализът на грешките, като са изтъкнати техните слабости. Аргументирана е целесъобразността на прилагането на метода на контрастивния анализ на грешките като метод с по-висока обяснителна сила, позволяващ да бъдат преодолени слабостите на предходните два метода. Акцентирано е и върху това, че този метод дава възможност да бъдат различени и обяснени и грешки, които не са свързани с трансфер от страна на първия език. Разгледани са също така базови въпроси на чуждоезиковото обучение, като въпросите за междинния език, за природата на грешките и техните типове, за така наречената трудност на езиците, за интерференцията. Важно за оценката на мястото на дисертационния труд в научно-изследователския процес е проследяването на историята и обхвата на съпоставителните изследвания между българския и унгарския език.

В първа глава са направени и уточнения относно предпочетена терминология, която в научната литература не се употребява еднозначно. Коментирани са например употребата на термините „първи“, „роден“, „майчин“ език, от една страна, и „втори“, „чужд“ – от друга. И независимо от това, че при въвеждането в научната проблематика на дисертацията за назоваване на езиците в зависимост от реда и спецификата на тяхното усвояване са употребени най-адекватните от концептуална гледна точка термини „първи език“ и „втори език“ (Срв. например определянето на обекта на изследване като „грешките, които са причинени от влиянието на първия (български) език върху втория език (унгарски)“ или заглавието на първа глава: „Теоретична рамка: приложната лингвистика и усвояването на втори език“), термини, използвани в световната наука в наименованията на основополагащи и обобщаващи изследвания на усвояването на езика, при аргументацията на избора на най-подходящите термини е отбелязано, че в дисертационния труд „ще се ползват приетите в българоезичната литература термини „роден език“ и „чужд език“ или „език цел“ (стр. 14). Не бих казала, че изследването печели от този компромис. Освен това в последните години в българската лингвистична литература термините „първи език“ и „втори език“ все по-убедително се налагат. Изключение в известна степен прави педагогическата литература.

В съответствие с прилагания изследователски метод **втора глава** се фокусира върху типологическите особености на унгарския език, важни за преподаването му на носители на българския като първи език. Тези особености са видени през призмата на съпоставителния анализ на двата езика. Взети са под внимание както общите типологически (класификационни) особености на езиците – аглутинация, флективност, синтетизъм, аналитизъм, така и техни специфични особености. Представен е детайлен анализ на фактите на унгарския език от всички езикови равнища, които го отличават от българския и създават трудности за носителите на последния в процеса на усвояване на унгарския език. Основният акцент е върху морфосинтактичните особености на унгарския език, което е обяснимо, тъй като тези особености имат най-тясна връзка с менталната граматика на езика, от която в най-голяма степен се определя езиковата способност. Отново ще отбележа, че при изтъкване на специфичните особености на унгарския език, които го отличават от българския, личат езиковият усет и начетеността на изследователя лингвист, стъпил върху необходимата научна литература, но също и опитът на преподавателя практик, който търси прояви и обяснения на тънкостите на езиково-усвояването в практиката.

Третата глава, озаглавена „Особености на унгарския междинен език: контрастивен анализ на грешки“, бих определила като най-важна част на изследването, най-тясно свързана с реализирането на поставените цели на дисертационния труд и най-ярко представяща изследователските качества на дисертантката. В тази част са изтъкнати важни моменти от формирането на езиковата способност на унгарския език при носители на българския като първи език. Обхванат е богат корпус от писмени текстове на унгарски език (на всички нива от А1 до С2), произведени от говорещи български като първи език. Анализирани са грешки от всички езикови равнища, като преобладават граматическите. Това са грешки, свързани с усвояването на езиковата система. Извън обхвата на изследването остават грешки от прагматично и лингвокултурологично естество.

Интересни наблюдения биха могли да бъдат направени над грешки и в устната реч, когато говорещият не разполага със същото време, с което разполага пишещият, за да може да включва в същата степен и декларативните си знания за унгарския език при пораждането на реч.

В съответствие с прилагания изследователски метод причините за грешките се търсят преди всичко в типологическите различия между унгарския и българския език, но се вземат под внимание и други причини, например вътрешнолингвистични, а също и причини, свързани с влияние от страна на други езици, например на английския език. Направена е и по-обща категоризация на грешките според техните типове: добавяне, изпускане, заместване, разместване. Не се взема под внимание честотността на грешките, важна е тяхната регистрация. Такъв подход е основателен, тъй като грешката се интерпретира като възможен факт на унгарския междинен език при носители на българския език като първи.

След трета глава следват **изводи** от направения анализ на грешките. Направени са важни обобщения за типологията на грешките и за техните конкретни прояви и причини – междуезикови и психологически (например при добавянето на допълнителен афикс поради осмислянето на предходен афикс като част от корена). Повечето грешки се дължат на трансфер от българския (първи) език върху усвоявания унгарски език, но се наблюдават грешки и поради влияние от страна на други езици. Много задълбочен и търсещ обяснения е представеният обобщаващ анализ на грешките.

Заключението е кратко. В него се отбелязва, че са постигнати поставените цели на дисертационния труд, който е първото мащабно изследване на междинния унгарския език на носители на българския език като първи. Посочено е също, че събраният материал може да бъде използван за следващи изследвания, съсредоточени върху оптимизирането на тяхното обучение по унгарски език.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Приемам формулираните от дисертантката приноси. Наистина това е първото широко-обхватно и детайлно изследване на грешките в междинния унгарски език на носители на българския език. Корпусът на грешките, систематизирани, типологизирани и обяснени, ще допринесе за оптимизирането на обучението по унгарски език на носители на българския език.

Изследването е приносно и за теоретичното знание в областта на съпоставително-типологическото изучаване на унгарския и българския език и особено на граматиките на двата езика. За първи път обстойно са разгледани средствата за изразяване на пространствените отношения в тези езици.

Ценен за лингвистиката е и самият систематизиран корпус от грешни употреби в междинния унгарски език на носители на българския език. Той може да бъде обогатяван с нови данни и използван за нови проучвания.

8. Автореферат

Авторефератът е изготвен коректно и отразява структурата, съдържанието и основните резултати, постигнати в дисертацията.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд съдържа научно-приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката за езика, в частност в приложната лингвистика, в областта на чуждоезиковото обучение, и отговарят на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“. Представеното изследване показва, че докторантката Едина Жолчак-Димитрова притежава задълбочени теоретични знания по научна специалност „Общо и сравнително езиковедие (Унгарски и български език)“ и професионални умения за самостоятелно провеждане на научни изследвания чрез прилагане на необходимия теоретико-методологичен инструментариум.

Поради гореизложеното, убедено давам своята положителна оценка за представения дисертационен труд и ще гласува за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ на Едина Жолчак-Димитрова в област на висшето образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1 Филология, научна специалност „Общо и сравнително езиковедие (Унгарски и български език)“.

12.11. 2020 г.

Рецензент:

(проф. дфн Живка Колева-Златева)